לאחר שנה של מלחמה, חמאס נחלש מבחינה צבאית, אך הוא רחוק מלהיות מחוסל

שנה לאחר תחילת המלחמה בין ישראל לעזה, שפרצה בעקבות המתקפה הקטלנית של חמאס בדרום ישראל ב-7 באוקטובר, הבטחתו של ראש הממשלה, בנימין נתניהו, להשיג "ניצחון מוחלט" ו"לחסל" את חמאס כאיום על ישראל[1] טרם מומשה. בעוד גורמים ישראליים טוענים שחמאס אינו קיים עוד ככוח צבאי בעזה, נתונים של הפרויקט לאיסוף נתוני מיקום ואירועים באזורי עימות מזוינים (ACLED) מראים שחמאס עדיין שומר על יכולות מבצעיות מסוימות וממשיך להתעמת עם כוחות ישראליים ברחבי רצועת עזה. במקביל, חמאס גם הסלים את פעילותו הצבאית בגדה המערבית. עם העברת המיקוד של צבא הגנה לישראל (צה"ל) להתמודדות מול חיזבאללה בצפון, ובהיעדר צפי להפסקת אש בעזה בטווח הנראה לעין, חמאס ממשיך להיות שחקן משמעותי בפלסטין למרות הפגיעה ביכולותיו הצבאיות והמחיר ההומניטרי הכבד שמשלמים הפלסטינים בעזה.

ייתכן שהארגון עדיין כולל כמחצית ממספר הלוחמים

- ישראל טוענת שהרגה 17,000 מתוך 25,000-30,000 לוחמי חמאס, אך דיווחים מפורטים מזהים רק כ-8,500 לוחמים הרוגים.

[1] ג'ייסון בורק, "בנימין נתניהו מזהיר שהמלחמה תימשך עד שחמאס יחוסל," הגרדיאן, 22 בנובמבר 2023

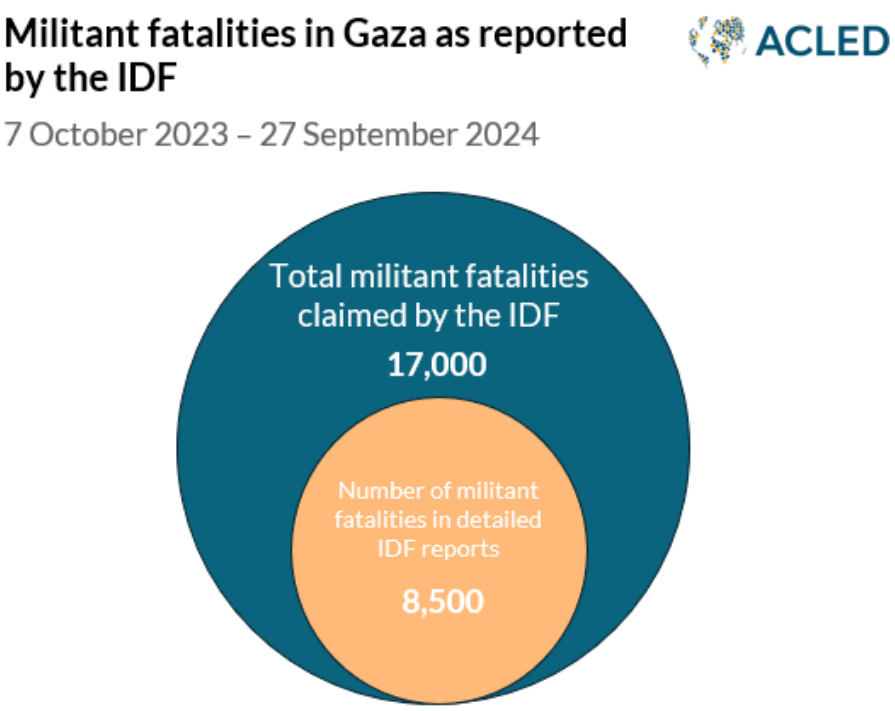

אף שהפעולות של ישראל ברצועת עזה צמצמו באופן משמעותי את כוח האדם הצבאי של חמאס,[2] המספר המדויק של לוחמי הארגון שנהרגו טרם התברר בוודאות. ישראל טוענת שהרגה כ-17,000 לוחמים,[3] פירקה את רובם של 24 הגדודים של חמאס[4] והרגה עשרות מפקדים ומנהיגים בכירים.[5] אולם דיווחים מפורטים יותר של צה"ל על הרג לוחמים, המכילים פרטים לגבי לוחות זמנים, מקומות או מבצעים ואשר תועדו על ידי ACLED, כוללים מידע על כ-8,500 הרוגים.[6] מספר זה כולל גם לוחמים מקבוצות חמושות אחרות ואולי גם חברי חמאס שאינם לוחמים. בהתבסס על הערכות מלפני המלחמה, לזרוע הצבאית של חמאס, גדודי עז א-דין אל-קסאם, היו בין 25,000 ל-30,000 לוחמים.[7] בהתחשב בכך שחמאס ככל הנראה ממשיך לגייס אלפי חברים חדשים,[8] ייתכן שהארגון עדיין כולל כמעט מחצית ממספר הלוחמים שהיו לו לפני המלחמה.

---

[2] עמנואל פביאן, "גלנט חושף מסמך של מפקד בכיר של חמאס המזהיר את סינוואר מפני אבדות קשות," Times of Israel, 11 בספטמבר 2024

[3] בסאם חאטום, מלאני לידמן ובאסם מרוה, "תקיפות ישראליות הרגו מאות ביום הקטלני ביותר בסכסוך בלבנון מאז 2006," PBS, 23 בספטמבר 2024

[4] עמנואל פביאן, "צה"ל דוחה את טענת CNN שרבים מגדודי חמאס עדיין פעילים, ואומר שרובם פורקו," Times of Israel, 5 באוגוסט 2024

[5] מרק מאזטי ואחרים, "המצוד של ישראל אחר מנהיג החמאס החמקמק," ניו יורק טיימס, 25 באוגוסט 2024

[6] במאגר הנתונים המפולח של ACLED, המבוסס על אירועים, הרוגים נרשמים כאשר אפשר לייחס אותם לאירועים ספציפיים, בהתאם למידע המדווח. אולם המידע על הרוגים המיוחסים לאירועים ספציפיים בעזה מאז 7 באוקטובר מוגבל ואינו מלא. לפיכך, ACLED כולל גם את מספר ההרוגים המדווחים על ידי משרד הבריאות הפלסטיני ועל ידי צה"ל. שני המקורות האלו מספקים הערכות כוללות לגבי מספר הרוגים במשך תקופת זמן מוגדרת. למידע נוסף על המתודולוגיה של ACLED לקידוד טענות צה"ל בנוגע ללוחמים פלסטיניים הרוגים, עיינו במאמר קידוד הרוגים בעזה מאז 7 באוקטובר 2023 במאגר הידע של ACLED.

[7] דניאל ביימן, "מלחמה בה שני הצדדים מפסידים: ישראל, חמאס והמצוקה של עזה," המכון הבינלאומי ללימודים אסטרטגיים, 4 ביוני 2024

[8] רייצ'ל פינק, "חמאס מתחזק בעזה למרות עשרה חודשי מלחמה, לפי דיווח של CNN," הארץ, 5 באוגוסט 2024

היכולת להתארגן מחדש

➢ חמאס נלחם נגד צה"ל במספר אזורים בהם ישראל הודיעה שהשיגה שליטה.

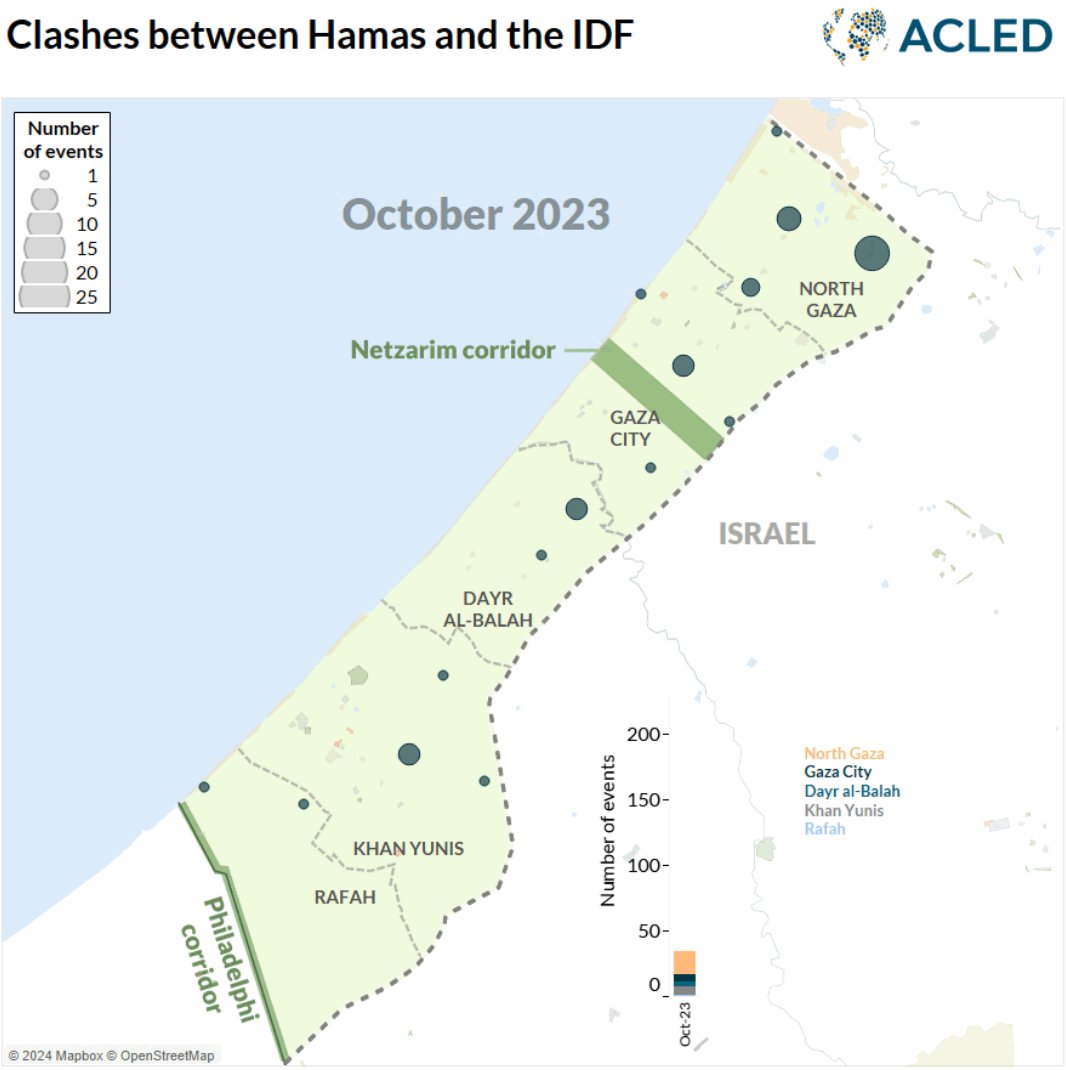

צה"ל ביצע מתקפות קרקעיות והודיע על השגת שליטה מבצעית בארבע מתוך חמש הנפות של רצועת עזה במהלך 12 החודשים האחרונים. בנפות הצפוניות של העיר עזה וצפון עזה, כמו גם בחאן יונס — בהן הודיע צה"ל על פירוק גדודי החמאס והשגת שליטה ב-22 בינואר[9] וב-7 באפריל,[10] בהתאמה — חמאס הוכיח את יכולתו להתארגן מחדש. הדבר אילץ את צה"ל להמשיך ולערוך פשיטות קרקעיות קטנות יותר כדי למנוע מחמאס לבסס מחדש נוכחות מלאה. עימותים מזוינים נמשכים באזורים אלה ברמות משתנות של עוצמה (ראו גרף לעיל). למשל, בין פברואר לספטמבר, כוחות קרקע ישראליים ערכו לפחות חמש פשיטות מצומצמות בשכונת א-זייתון שבעיר

[9] עמנואל פביאן, "בצפון עזה הכבושה ברובה, חיילים סורקים את ההריסות בחיפוש אחר משגרי טילים," Times of Israel, 22 בינואר 2024

[10] עמנואל פביאן, "כוחות קרקעיים של צה"ל נסוגים מדרום עזה, ונשאר רק גדוד אחד בכל המובלעת," Times of Israel, 7 באפריל 2024

עזה, צפונית לציר נצרים, שם הקים צה"ל בסיסים ומרכזי פיקוד. ברפיח, זמן קצר לאחר הודעת צה"ל מ-12 בספטמבר על חיסול גדוד רפיח של חמאס והשגת שליטה,[11] חמאס חידש את הפעילות ממזרח לעיר רפיח.

מעבר לטקטיקות של לוחמת גרילה

- חמאס מסתמך יותר ויותר על השימוש בחומרי נפץ כדי להילחם בצה"ל. מתקפות א-סימטריות על כוחות ישראליים הפכו לצורת הלחימה הדומיננטית של הארגון מאז חודש מאי.

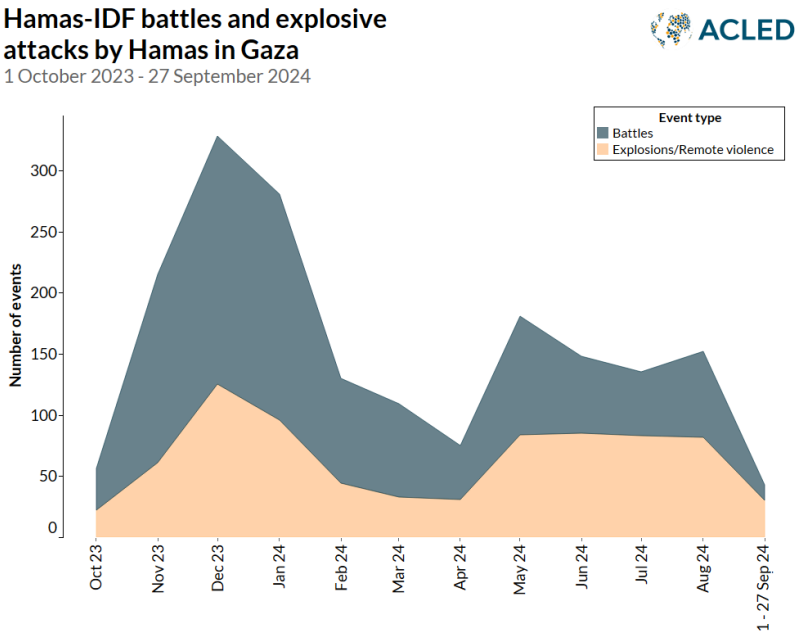

לנוכח התדלדלות היכולות של חמאס ופירוק רבים מגדודיו, הארגון מתמקד יותר ויותר בטקטיקות של לוחמת גרילה, ומבצע מארבים לחיילים ישראליים עם חומרי נפץ. במספר מקרים פוצצו לוחמי חמאס מוקשים, מבנים ופירי מנהרות כאשר חיילים ישראליים התקרבו לאתרים המיועדים. סביר להניח שרשת המנהרות הנרחבת של חמאס, אשר ממשיכה להיות פעילה באזורים רבים,[12] שיחקה תפקיד משמעותי ביכולת של לוחמיו לבצע פעולות פגע וברח. לאחר השלב העז ביותר של המלחמה בדצמבר ובינואר פחתו העימותים המזוינים בין חמאס לבין כוחות צה"ל, אך לפי נתוני ACLED, התקפות חד צדדיות באמצעות חומרי נפץ ממשיכות להתבצע בתכיפות מוגברת על ידי חמאס ובני בריתו. מאז חודש מאי, כאשר צה"ל החל במבצע הקרקעי ברפיח, חמאס ובני בריתו תקפו חיילים ישראליים באמצעות חומרי נפץ בכמעט 160 אירועים. האירוע הקטלני האחרון התרחש ב-17 בספטמבר, כאשר לפי דיווחים ארבעה חיילי צה"ל נהרגו לאחר שחמאס טען כי פגע באמצעות טילים מונחים בבניין בתל א-סולטאן, מערבית לרפיח. השימוש בטקטיקה של מלחמת התשה במקום עימות ישיר מול צבא בעל כוח אש חזק בהרבה נובע ככל הנראה מניסיון של חמאס לשפר את סיכוייו לשרוד.

[11] עמנואל פביאן, "צה"ל הכריז על הבסת גדוד רפיח של חמאס; לא נמצאו מנהרות פעילות החוצות את הגבול," Times of Israel, 12 בספטמבר 2024

[12] Times of Israel, "צה"ל מעריך שחלק גדול מרשת המנהרות של חמאס עדיין ב'מצב פונקציונלי טוב' – דיווח," 8 ביולי 2024

עלייה באלימות הקשורה לחמאס בגדה המערבית

- בשנה החולפת היה חמאס מעורב בכ-130 תקריות אלימות בגדה המערבית, יותר מכפול מהמספר שנרשם ב-12 החודשים הקודמים.

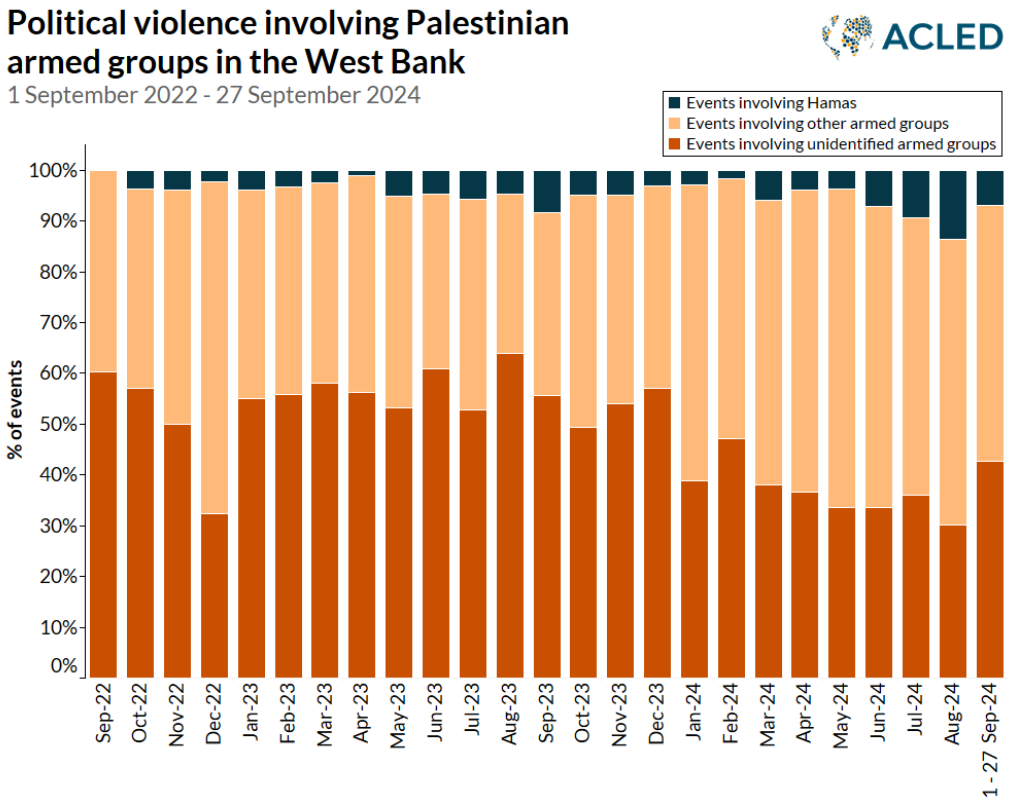

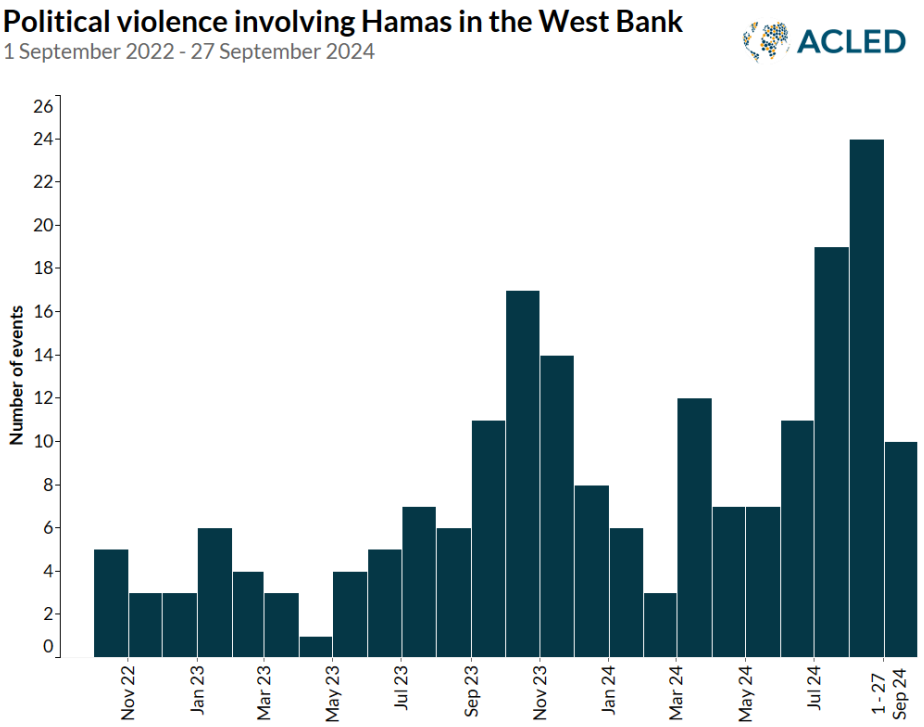

בנוסף לעזה, הפעילות החמושה של חמאס בגדה המערבית — שהתגברה בשנת 2022 לאחר יותר מ-15 שנה של רגיעה יחסית — התעצמה עוד יותר מאז אוקטובר 2023. חמאס היה מעורב בכ-130 תקריות אלימות בשנה האחרונה, עלייה של כמעט 135% בהשוואה ל-12 החודשים הקודמים. נתון זה מייצג למעלה מ-13% מכל אירועי האלימות הקשורים לקבוצות פלסטיניות חמושות מזוהות בגדה המערבית במהלך תקופה זו. ייתכן שחמאס קשור גם לחלק ממאות התקריות האלימות הנוספות עליהן איש לא לקח אחריות, שכן הארגון לרוב לוקח אחריות רק כאשר לוחמיו נהרגים, ככל הנראה כדי להגן עליהם מפני נקמה ישראלית. למשל, חמאס הכיר במעורבותו בירי שהתרחש ב-22 ביוני והרג אזרח ישראלי רק לאחר שלוחמיו נהרגו בתקיפת כטב"ם בטולכרם באוגוסט.[13]

התגברות של פעולות משמעותיות באמצעות חומרי נפץ בגדה המערבית

- פעילי חמאס מהגדה המערבית ביצעו כמה התקפות משמעותיות אשר גרמו לנפגעים ישראלים. הם גם מוציאים לפועל יותר ויותר פעולות חבלה מורכבות.

[13] RT, "אל-קסאם: אנחנו הרגנו את אמנון מוכתר," 3 באוגוסט 2024

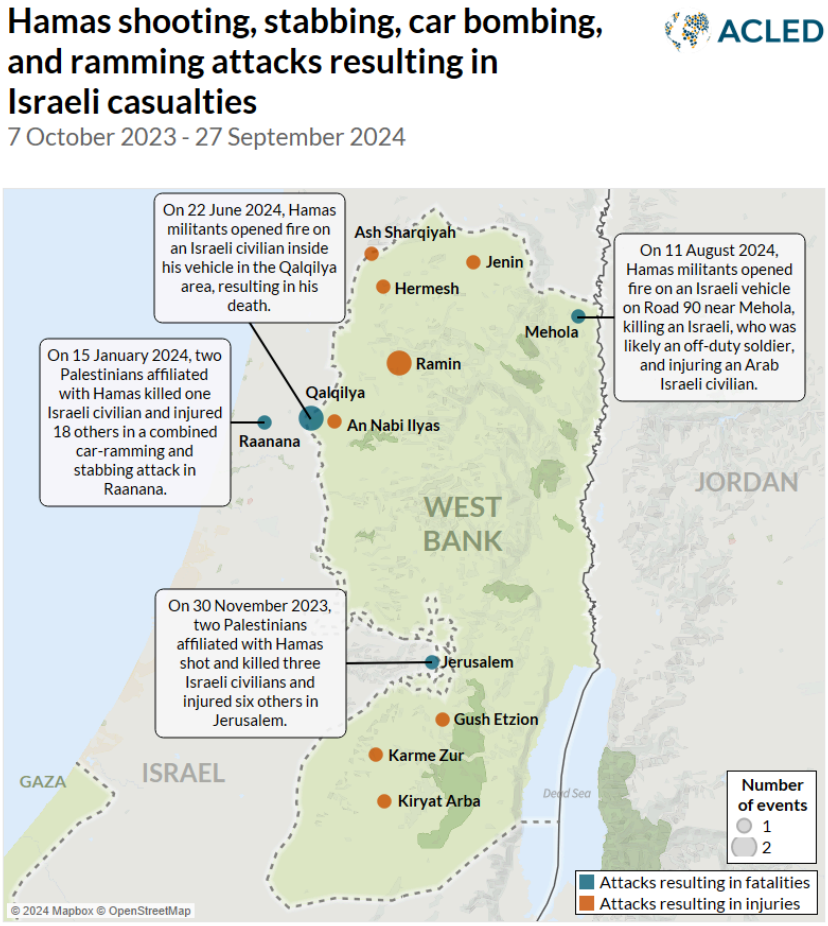

אף שארגונים המזוהים עם הג'יהאד האסלאמי הפלסטיני ועם גדודי חללי אל-אקצא ממשיכים לעמוד בחזית האלימות המזוינת בגדה המערבית, ההתקפות של חמאס נגד אזרחים וחיילים ישראליים היו בין המשמעותיות ביותר מבחינת מספר ההרוגים או הפצועים שדווחו. מאז 7 באוקטובר, ACLED תיעד לפחות 12 התקפות של חמאס בגדה המערבית שגרמו לנפגעים, כולל שתיים בהן דווח גם על הרוג אחד בכל אחת. לוחמי חמאס ביצעו גם שתי מתקפות קטלניות בתוך ישראל, אשר הרגו שלושה אזרחים ישראלים וגרמו לפציעת 24 נוספים. בנוסף, לוחמי חמאס ששיתפו פעולה עם קבוצות פלסטיניות אחרות הרגו לפחות ארבעה חיילים ישראלים במהלך פשיטות של צה"ל.

בנוסף, נראה שחמאס שיפר את הטקטיקות שלו בחודשים האחרונים, במהלכם ניסה לבצע מתקפות מתוחכמות ומורכבות יותר באמצעות חומרי נפץ, המזכירות את האינתיפאדה השנייה. באירוע משמעותי, חמאס והג'יהאד האסלאמי הפלסטיני ניסו לבצע פיגוע התאבדות בתוך שטח ישראל לראשונה לאחר כמעט שמונה שנים, כאשר התוקף היה תושב העיר שכם.[14] בנוסף, ב-30 באוגוסט פוצצו פעילי חמאס שתי מכוניות תופת בדרום הגדה המערבית בהפרש של 20 דקות זו מזו. הפיצוץ הראשון התרחש בתחנת דלק ליד ההתנחלות גוש עציון, והשני

[14] מרכז המידע הפלסטיני, "נחשפה זהותו של המחבל המתאבד בתל אביב," 22 באוגוסט 2024

התרחש בהתנחלות כרמי צור. חמאס גם תיעד פעולה שנערכה ב-23 ביולי ליד חומת ההפרדה בג'נין, שם הניחו פעיליו שלושה מטעני חבלה מאולתרים.[15] הלוחמים הפעילו את המטען הראשון כדי למשוך חיילים ולאחר מכן הפעילו את שני המטענים הנותרים מרחוק, דבר שגרם לפציעתם של שלושה חיילים.

העתיד של פלסטין יכלול ככל הנראה את חמאס

- חמאס, שהוחלש מבחינה צבאית, צפוי להמשיך במאבקו החמוש נגד ישראל תוך שמירה על נוכחות אידאולוגית ופוליטית חזקה בפלסטין.

בעוד נתניהו דוחה כביכול כל תוכנית להפסקת אש עם חמאס עד לאחר הבחירות לנשיאות בארצות הברית,[16] צה"ל עובר להתמקד בצפון. תקיפות אוויריות ישראליות חיסלו את מנהיגות חיזבאללה, וצה"ל פתח בפלישה קרקעית "מוגבלת" בדרום לבנון ב-1 באוקטובר.[17] זמן קצר לאחר מכן שיגרה איראן טילים לישראל. המזרח התיכון נראה כיום יותר מתמיד על סף מלחמה אזורית כוללת, שהיא מטרתו של חמאס מאז אוקטובר הקודם.[18]

בינתיים, המלחמה בעזה נמשכת כמלחמת התשה שנה לאחר שהחלה, בעוד צה"ל מתרכז בחיזוק נוכחותו לאורך צירי פילדלפי ונצרים.[19] גם אם יושג בעתיד הקרוב הסכם פורמלי אשר יביא לחזרתם של החטופים הנותרים, סביר שישראל תשאף לשמור על שליטה ביטחונית באזורים מסוימים בעזה כדי להוציא לפועל מבצעים עתידיים, בדומה לאופן בו היא פועלת בגדה המערבית. אף שלחמאס כבר אין את היכולת או הרצון למשול בעזה שסועת הקרבות,[20] הוא שומר על היכולת להמשיך לנהל לחימה ברמת אינטנסיביות נמוכה. לנוכח העובדה שהנוכחות הצבאית הישראלית בעזה צפויה להימשך בצורה כלשהי וחמאס רחוק מלהיות מחוסל, גם האלימות המזוינת בעזה צפויה להימשך בעתיד הנראה לעין.

במקביל, הנוכחות והפעילות של חמאס בגדה המערבית נמשכות על אף התגברות הפעולות של צה"ל לדיכוי קבוצות חמושות, אשר החלה באביב 2022 והתגברה לאחר 7 באוקטובר תוך שימוש בשיטות מלחמתיות[21] כמו התקפות טילים וכטב"מים. לנוכח השיא שנרשם באלימות המתנחלים (לפרטים נוספים, ראו דו"ח זה של ACLED), יכולותיו המחוזקות של חמאס והתמיכה המוגברת במאבק החמוש בקרב תושבי הגדה המערבית,[22] ייתכן שיהיו לארגון הזדמנויות רבות יותר להרחיב את השפעתו ואת יכולת הפעולה שלו. אף שהתרחיש של איחוד חזיתות ומאבק מתואם, מאורגן ומסונכרן יותר נגד ישראל בגדה המערבית ובעזה עדיין לא התממש, שיתוף פעולה מעין זה נותר בגדר אפשרות בהתאם להתפתחויות עתידיות בשטח.

---

[15] מרכז המידע הפלסטיני, "לפתות ולפוצץ. אל-קסאם פרסם סרטון של מארב משולש מורכב ליד ג'נין," 25 ביולי 2024

[16] אלוף בן, "ניתוח | נתניהו שירטט זה עתה תוכנית לשליטה של ישראל בעזה לנצח," הארץ, 3 בספטמבר 2024

[17] פיטר בומונט, אנדרו רות' וויליאם כריסטו, "הצבא הישראלי אומר שהוא מבצע פעולה קרקעית 'מוגבלת' נגד חיזבאללה בלבנון," הגרדיאן, 1 באוקטובר 2024

[18] The Palestinian Chronicle, "היום, העם מקבל את המהפכה שלו": זה מה שאמר מפקד אל-קסאם בנאומו, 7 באוקטובר 2023

[19] לזר ברמן, "ישראל ממשיכה לטפס בסולם ההסלמה, בתקווה שנסראללה ירד ממנו," Times of Israel, 23 בספטמבר 2024

[20] איה בטראווי, "מפקד של חמאס אומר שהארגון יוותר על השלטון בעזה, אך לא יניח את נשקו," NPR, 16 באוגוסט 2024

[21] אל ג'זירה, "כוחות ישראליים משתמשים בטקטיקות 'מלחמתיות' בגדה המערבית הכבושה: האו"ם," 4 בספטמבר 2024

[22] ג'יאנלוקה פאצ'יאני, סקר: התמיכה בחמאס בקרב הפלסטינים נמצאת במגמת עלייה, והיא כעת כפולה מהתמיכה בפתח," Times of Israel, 13 ביוני 2024